

**PODRÓŻOPISARSTWO ZYGMUNTA GLOGERA W KONTEKŚCIE
XIX-WIECZNYCH PRZEMIAN GATUNKU**

Streszczenie

Słowa kluczowe: podróżopisarstwo, podróż krajowa, krajoznawstwo, długie trwanie, antropologia krajobrazu, zamieszkiwanie

Celem niniejszej rozprawy jest próba ujęcia twórczości podróżopisarskiej Zygmunta Glogera – historyka, publicysty, krajoznawcy, archeologa, etnografa, kolekcjonera i pisarza – za pomocą narzędzi literaturoznawczych i na tle historycznoliterackim. Analiza pisarstwa Zygmunta Glogera została przeprowadzona na materiale jego publicystyki – ze szczególnym uwzględnieniem artykułów opublikowanych w XIX-wiecznych czasopismach, takich jak: „Tygodnik Ilustrowany”, „Kłosa”, „Kronika Rodzinna”, „Wisła”, „Wędrowiec”, „Gazeta Rolnicza”, „Kurier Warszawski” – oraz wydawnictw zwartych, przede wszystkim książki *Dolinami rzek. Opis podróży wzdłuż Niemna, Wisły, Bugu i Biebrzy*.

Niniejsza praca opiera się przede wszystkim na analizie oraz interpretacji tekstów, zaś jej głównym tematem jest pisarski aspekt twórczości Glogera. Dominują w niej zatem narzędzia literaturoznawcze oraz kontekst historii literatury. Ponieważ jednak dorobek omawianego twórcy sytuuje się na pograniczu wielu dyscyplin – przede wszystkim historii, etnografii oraz geografii – autor pracy korzysta z nich w zakresie umożliwiającym postawienie oraz weryfikację głównych tez.

W pierwszym rozdziale pracy przedmiotem badań jest historia rozwoju podróżopisarstwa w literaturze polskiej na tle literatury europejskiej. Autor sięga tu po metodologię antropologicznych badań nad krajobrazem, odwołując się do romantycznej hermeneutyki przestrzeni, nowoczesnych teorii krajobrazu, a także do nurtu *local history*.

W drugim rozdziale pracy autor omawia działalność Zygmunta Glogera na tle innych, pokrewnych mu zainteresowaniami kolekcjonerów, podróżników, krajoznawców, starożytników, wpisując ją w tak zwany kulturowy model dziewiętnastowieczności.

Trzeci rozdział pracy stanowi próbę ujęcia podróży krajoznawczych Glogera jako praktyki performatywnej. Analiza debiutu Glogera jako publicysty i „ludowego poety” prezentuje go w nowym świetle – jako etnografa-performera, próbującego wykreować nowe formy funkcjonowania

tradycji ludowej w epoce przemysłu i modernizacji, a także nowy model istnienia wiejskiej wspólnoty.

W rozdziale czwartym autor porównuje dwie relacje z podróży do Puszczy Białowieskiej: jedną autorstwa Henryka Sienkiewicza, drugą – Zygmunta Glogera. Celem tego rozdziału jest porównanie dwóch sposobów patrzenia na przyrodę i krajobraz.

W piątym rozdziale pracy autor podejmuje problem politycznego wymiaru podróży w publicystyce Zygmunta Glogera. Różne formy podróży oraz relacji podróżniczych – relacje z wystaw krajowych, opisy miejsc etc. – zostały tu ukazane jako elementy kontrdiskursu przeciwstawionego narracji imperialnej Cesarstwa Rosyjskiego.

Dwie ostatnie części pracy poświęcone zostały największemu dokonaniu pisarskiemu Zygmunta Glogera – relacji z wyprawy archeologicznej po Niemnie, Wiśle, Bugu i Biebrzy pt. *Dolinami rzek*. Kluczowym narzędziem interpretacyjnym jest tu zastosowanie koncepcji czasu historycznego Fernanda Braudela – w szczególności perspektywa „długiego trwania” (*longue durée*).

Główną tezę prezentowaną w rozprawie można ująć następująco: Zygmunt Gloger był jednym z czołowych twórców dojrzałej formy XIX-wiecznego krajoznawstwa, które, wyrósłszy z krajowej odmiany podróżopisarstwa, stało się swoistą filozofią podróży i rozumienia świata. Tak rozumiana podróż krajoznawcza sytuuje się w opozycji do zakorzenionego w tradycji literackiej modelu podróży egzotycznej, pośpiesznej, powierzchownej, skupionej na patrzeniu i przeżywaniu. Podróż krajoznawcza w swej dojrzałej fazie stała się – dla odmiany – endotyczna, powolna, hermeneutyczna, zorientowana na uczestnictwo i „zamieszkiwanie” świata.

Berżpout Kowalski